

Perry Anderson

TVANG OG SAMTYKKE – AMERIKANSK HEGEMONI OG KRIGEN MOT IRAK

Nok en gang teller man ned til krig i Midt-Østen. Nå når den atlantiske verden brysker seg i all sin skinnhellighet, må vi rette oppmerksomheten mot den aktuelle situasjonens underliggende betingelser. Vi må ikke la oss villedes av det rådende retoriske ferniss, hva enten offisielt krigshissende eller påtatt opposisjonelt. Disse betingelsene reiser tre analytiske hovedspørsmål. I hvilken grad bryter dagens republikanske administrasjon i Washington med linjen i tidligere amerikansk politikk? I den grad vi konstaterer et slikt brudd, hvordan forklarer vi diskontinuiteten? Hvilke konsekvenser er det sannsynlig at denne endringen får? Svar på disse spørsmålene krever åpenbart et perspektiv som strekker seg ut over dagens umiddelbare konjunktur. Over hele det etablerte politiske spektrum er spørsmålet om USAs rolle i verden gjort til gjenstand for et voksende spenn av posisjoner, og vi kan her bare ta opp noen få av de komplekse problemstillingene som reises. Men noen piler fra den klassiske sosialistiske teoriens koger vil være bedre enn ingen.

Fra den kalde krigen til kapitalistisk rivalisering og økende amerikansk makt

Dagens amerikanske strategiske planleggere er arvinger til en tradisjon for amerikansk global strategi som har stått ubrutt siden slutten av annen verdenskrig. Mellom 1943 og 1945 arbeidet Roosevelt-administrasjonen med å forme det amerikanske maktsystem som man ante konturene av med seieren over Tyskland og Japan, samtidig som Russland led under enorme tap av menneskeliv og England knelte under tunge gjeldsbyrder. På den ene side hadde USA til hensikt å skape en verden som var trygg for kapitalismen. De ga førsteprioritet til oppdemming mot Sovjetunionen. I alle de områdene der de ikke direkte kunne kontrollere situasjonen ved krigsavslutningen, så som i Øst-Europa, arbeidet de for å hindre at revolusjonen spredte seg ut over Sovjetunionens grenser. Med en gang den kalde krigen var et faktum, fulgte man opp det langsiktige målet for kampen mot kommunismen, et mål man hadde fastholdt siden Wilsons inngrep i 1919. Man ønsket ikke bare å blokkere, men å fjerne sin sovjetiske motstander fra verdenskartet. På den annen side var Washington fast besluttet på å sikre uomtvistet amerikansk forrang innen verdenskapitalismen. England skulle således reduseres til en økonomisk avhengig enhet, en prosess som startet med forhandlingene om landets krigsgjeld til USA. Videre måtte det etableres militært overherredømme etter krigen i de to beseirende hovedlandene: Tyskland og Japan. Med en gang denne rammen var på plass, kunne den

amerikanske kapitalismens oppsving fra krigsperioden spres med stor suksess til både allierte og beseirede land, til felles fordel for alle de landene som senere har fått betegnelsen OECD-landene.

Under den kalde krigen var det liten eller ingen spenning mellom disse to grunnleggende målsetningene for amerikansk politikk. Kommunismen var en fare for kapitalistklassene overalt, og i Asia ble faren mer overhengende med den kinesiske revolusjonen. Nær sagt alle kapitalistklasser verden over var vel tilfreds med Washingtons beskyttelse, hjelp og overvåkning. Eneste, men kortvarige unntak var Frankrike under de Gaulle. Landet var fjernere fra USA kulturelt sett, og hadde dessuten større militær autonomi enn Tyskland eller Japan. Bortsett fra den franske parentesen, så var hele den framskredent-kapitalistiske sonen relativt friksjonsløst integrert i et uformelt amerikansk imperium, hvis kjennetegn var Bretton Woods, Marshall-hjelpen og Dodge-planene, NATO og Den amerikansk-japanske sikkerhetspakten. Det varte ikke lenge før gjenreisningen av japansk og vest-tysk kapitalisme gjorde disse landene til reelle økonomiske konkurrenter for USA, mens Bretton Woods systemet vaklet under presset fra Vietnamkrigen tidlig på 70-tallet. Men dette påvirket knapt den frie verdens politiske og ideologiske enhet. Sovjetblokken, som alltid var svakere, mindre og fattigere, holdt det gående i ytterligere tjue år med stadig svekket vekst og tiltakende rustningskappløp, men brøt til slutt sammen ved inngangen til 1990-tallet.

Sovjetunionens sammenbrudd markerte USAs totale seier i den kalde krigen. Men samtidig begynte koblingen mellom den amerikanske strategiens to hovedmålsetninger å løsne. Det var ikke lenger slik at samme logikk koblet de to målene sammen i samme hegemoniske system.¹ For med en gang den kommunistiske trussel var eliminert, var det ikke lenger slik at amerikansk forrang automatisk var en betingelse for opprettholdelse av den etablerte orden. Plutselig kunne rivaliseringen innad i kapitalismen igjen gripe om seg, det viste seg igjen at kapitalisme ikke lenger bare impliserte konkurranse mellom foretak, men også mellom stater. Nå kunne – teoretisk sett – europeiske og østasiatiske regimer oppnå grader av uavhengighet som var utenkelig i den perioden da totalitære regimer ennå representerte en reell trussel. Denne endringen hadde imidlertid også et annet aspekt. For samtidig med at oppslutningen om det amerikanske herredømmet nå i mindre grad var støttet utenfra, så hadde – med ett slag – USAs overlegenhet i tvangsmakt økt drastisk. Idet Sovjetunionen forsvant fra verdenskartet, fantes det ikke lenger noen balanserende enhet på kloden som var i stand til å stå imot USAs militære makt. De dager er over da USA kunne stanses i Vietnam, eller se sine allierte lide nederlag i Sør-Afrika. Disse sammenkoblede endringene måtte etterhvert endre USAs rolle i verden. Maktens kjemiske formel var i endring.

Omformingen av FN og USAs nye handlefrihet

Men i praksis kom virkningene av denne strukturendringen i det amerikanske hegemoniets balanse mellom tvang og samtykke til å forbli latente i et helt tiår. Nittitallets sentrale konflikt tilsloerte endringen nesten fullstendig. Iraks invasjon i Kuwait truet med å øke oljeprisen for alle de ledende kapitalistiske statene, for ikke å snakke om at den truet stabiliteten i nabolandene. Dette ga USA anledning til å få i stand en bred koalisjon mellom G-7 og de arabiske allierte for å gjeninnsette Sabah-dynastiet på Kuwaits trone. Men enda mer slående enn rekken av utenlandske hjelpetropper eller subsidier som USA innkasserte på Desert Storm, var det at USA evnet å få FNs fulle støtte for kampanjen. Med Sovjetunionen nede for telling, kunne USA nå som eneste supermakt med stigende trygghet benytte seg av Sikkerhetsrådet som ideologisk lerret for prosjeksjon av egne initiativer. Over hele linja så det ut til at det amerikanske diplomatiet høstet bredere støtte enn noen gang tidligere.

Men denne utvidede enigheten var av et spesielt slag. USAs materielle og kulturelle suksess virket som en magnet: den definerte normer som elitene i Russland og i Kina (der hadde dette startet tidligere) higet etter å imitere. Et av de trekkene Gramsci anser som et grunntrekk ved ethvert internasjonalt hegemoni, begynte her å gjøre seg gjeldende, nemlig at underordnede makter internaliserer utvalgte verdier og egenskaper fra den ledende staten. Men disse regimene var objektivt sett fortsatt for fjernt fra den amerikanske prototypen til at slike subjektive tendenser var noen pålitelig garanti for føyelighet i Sikkerhetsrådet ved enhver anledning. En slik garanti krevde korrupsjon, som var den tredje teknikken Gramsci skilte ut i sin drøfting av hegemoni. Korrupsjon ligger mellom tvang og samtykke, men nærmere det siste.² USA hadde lenge vært vant til å kontrollere stemmer i FNs generalforsamling, nå ble denne framgangsmåten oppjustert til bruk også overfor vetomakter i Sikkerhetsrådet. For det postkommunistiske Russland spente de økonomiske ansporingene til oppslutning om USAs linje fra IMF-lån til skjult finansiering og organisering av Yeltsins valgkamper. Kina ble ansporet gjennom skreddersydd opplegg for handelspolitisk bestevilkårsbehandling («most favoured nation») og handelsavtaler.³ Kjøpt oppslutning er aldri helt det samme som frivillig oppslutning, men den virket i praksis, og sørget for at FN ble satt tilbake til de lykkelige dager omkring Korea-krigens utbrudd, da det automatisk fulgte USAs påbud. Et lite irritasjonsmoment – en generalsekretær som nå og da ikke helt danset etter USAs pipe – ble snart fjernet til fordel for en sekretær som mest av alt liknet en funksjonær i Det hvite hus. Han fikk sin belønning for å ha dekket over folkemordet i Rwanda mens USA presset på for å klarere intervensjon på Balkan.⁴ Sent på 90-tallet var FN således blitt en forlenget arm for det amerikanske utenriksdepartementet, like mye som IMF er det amerikanske finansdepartementets forlengede arm.

Under disse betingelsene kunne USAs politiske elite forholde seg til verden etter den kalde krigen med en handlefrihet uten historisk sidestykke. Første prioritet ga de nå til å lenke Russland økonomisk og politisk fast til kapitalens globale orden, med innføring av en privatisert økonomi og med et nytt oligarki av forretningsmenn ved spakene under valgene i det nyslåtte demokratiet. Dette var Clinton-administrasjonens diplomatiske hovedfokus. Et ytterligere anliggende var å sikre to tilgrensende områder som hadde vært preget av sovjetisk innflytelse: Øst-Europa og Midt-Østen. I Øst-Europa sørget Washington for å utvide NATO helt inn til Russlands tradisjonelle grenser, godt i forkant av EU-utvidelse mot øst. USA sørget også for å lede an i likvideringen av det jugoslaviske boet. I Midt-Østen ble Gulf-krigen til forsvar for Kuwait en åpning som sikret opprettelse av avanserte militærbaser i Saudi-Arabia og i Gulfen, etablering av et protektorat i Kurdistan, og henvisning av Palestinas nasjonale bevegelse til en Israel-diktert venteseone. Alle disse tiltakene var i varierende grad strakstiltak som fulgte av USAs nyvunne posisjon som den kalde krigens seierherre.

En ny militær humanisme

På det ideologiske plan kom konturene av et system for tiden etter den kalde krigen mer gradvis til syne. Men Gulf- og Balkan-krigene bidro til framveksten av en stadig mer omfattende doktrine, der frie markeder (kjernestykket i nyliberalismen siden Reagan-Thatcher-perioden) ble koblet sammen med frie valg (ledemotivet for frigjøringen i Sentral- og Øst-Europa) og med menneskerettigheter (stridsropet framfor noe i Kurdistan og Balkan-landene). I forskjellige varianter hadde de to første allerede vært faste bestanddeler av den kalde krigens repertoar. De ble nå enda kraftigere betont. Særlig merkbart er det at selve begrepet «kapitalisme» nå ble fullstendig rehabilitert. Under den kalde krigen ble dette begrepet ansett som taktløst, man foretrakk mer tilslørte uttryksmåter. Det tredje elementet var imidlertid en grunnleggende nyvinning i perioden etter den kalde krigen. Det var den nye betoningen av menneskerettigheter som bidro mest markert til å endre det strategiske landskapet. Den ble et brekkjern i den nasjonale selvbestemmelsens dør.

Begge parter i den kalde krigen påberopte seg selvsagt med jevne mellomrom de tradisjonelle prinsippene i favør av nasjonal innenrikspolitisk selvbestemmelse. Men denne diplomatiske konvensjonen – ikke minst nedlagt i selve FN-pakten – var et resultat av maktbalansen gjennom en avkoloniseringsperiode som hadde gitt opphav til et mangfold av ofte små, og nesten alltid svake, stater i den tredje verden.⁵ Juridisk sett forutsatte doktrinen om nasjonal selvbestemmelse begreper om likhet mellom folkeslagene, begreper som ga en viss beskyttelse mot overgrep fra de to supermaktene. Konkurransen mellom de to supermaktene sikret at ingen av de to åpent kunne omgå disse juridiske prinsippene, ingen ville risikere å gi motparten et moralsk overtak. Men med

avslutningen av den kalde krigen, hvorved enhver motvekt mot den kapitalistiske siden var borte, var det liten grunn til å ta særlig hensyn til formuleringer som var uttrykk for et ikke lenger rådende forhold mellom internasjonale krefter. Det var Bush senior som ga de første triumferende, men fortsatt relativt tradisjonelle formuleringer av den nye verdensorden. Under Clinton utviklet denne orden seg til å bli en legitimering av det internasjonale samfunnets kamp for universell rettferdighet og menneskerettigheter, overalt der disse ikke respekteres, helt uavhengig av statsgrenser. Disse ble satt opp som betingelser for demokratisk fred.

Fra midt på 90-tallet opererte Demokratenes administrasjonen under usedvanlig gunstige omstendigheter. På hjemmefronten red den på et spekulativt økonomisk oppsving, mens situasjonen i Europa var dominert av regimer som var helt samstemt med amerikanernes egen ideologiske dagsorden. Blairs «Tredje vei»-variant av nyliberalismen var som snytt ut av det «internasjonale samfunnets» katekisme, med dens omsorg for universelle menneskerettigheter. I praksis var det selvsagt at det amerikanske overherredømmets logikk fikk forrang i alle de tilfelle der den kolliderte med de alliertes overveielser og målsetninger. Gang på gang kunne man disse årene klart skue de politiske realitetene bak den multilaterale retorikken. USA veltet Lisboa-avtalen i 1992; framfor å akseptere et EU-initiativ foretrakk de å diktere sin egen løsning i Bosnia, om det så skulle føre til ytterligere etnisk rensning; ved Rambouillet-forhandlingene stilte de det ultimatum som utløste full krig om Kosovo; de utvidet NATO til Hviterusslands og Ukrainas grenser; og de velsignet den russiske gjenerobringen av Tsjetjenia – Clinton hyllet «frigjøringen av Grozny» etter et stormløp som fikk Sarajevos skjebne til å se ut som en piknik.

På hvert sitt vis bidro disse manøvrene i EUs bakgård til å tilsidesette og forringe EUs omsorg for områdene. Men ikke i noen av tilfellene ble EUs linje spottet på altfor taktløs eller iøynefallende måte. Hvis det overhodet var noen utvikling i det offisielle Europas holdning utover i Clintons annen periode, så ble europeerne faktisk enda mer pågående og heftige enn Washington selv i å insistere på koblingen mellom frie markeder og frie valg, og på nødvendigheten av å begrense nasjonal selvbestemmelse i menneskerettighetenes navn. Politikere og intellektuelle kunne plukke hva de ville fra denne blandingen. På talerstolen i Chicago hadde Blair ingen vansker med å utkonkurrere Clinton i skjær entusiasme for denne nye militære humanismen, mens en tenker som Habermas i Tyskland anså interessefri forpliktelse overfor idealet om menneskerettigheter som en definisjon av selve den europeiske identiteten, noe som kjennetegnet kontinentet i forhold til de anglo-amerikanske kreftenes rent instrumentelle hensikter ved å bombe Jugoslavia.

Mot slutten av tiåret hadde strategiplanleggerne i Washington all mulig grunn til å være fornøyd med 90-tallets totalregnskap: Sovjetunionen var slått ut av ringen, Europa og Japan satt pent i folden, Kina ble stadig sterkere bundet opp gjennom handelsforhold, FN var redusert til lite annet enn et stemplings-

kontor. Alt dette hadde man oppnådd til tonene av den mest bløtgjørende av alle ideologier, der hvert annet ord betydde internasjonal forståelse og demokratisk velvillighet. Fred, rettferdighet og frihet spredte seg i verden.

Diskontinuitet i USAs globale strategi: «krigen mot terrorisme» som ideologisk skift etter 11. september

Bare to år senere ser scenen helt annerledes ut. Men i hvilke henseende? Fra sin første dag viste den nye Bush-administrasjonen seg noe utålmodig i forhold til den fiksjon at det «internasjonale samfunn» var en allianse av demokratisk likeverdige, samt en viss avsmak for det assorterte hykleri som fulgte med dette synet. Det var som om den nye administrasjonen gneldret til en europeisk opinion som fortsatt sørget over Clintons avgang. Men slike stilistiske endringer var ikke tegn på noen endring i den amerikanske globale strategiens fundamentale målsetninger, som hadde stått fast i et halvt århundre. To utviklingstrekk har imidlertid radikalt modifisert måtene disse målsetningene nå etterstrebes på.

Det første var selvsagt sjokket den 11. september 2001. Angrepene på World Trade Center i New York var på ingen måte noen alvorlig trussel mot USAs makt. De drepte om lag like mange amerikanere på en dag som amerikanere dreper hverandre i løpet av et kvart år. Men angriperne rammet symboltunge bygninger fulle av uskyldige ofre og skapte et skue som var beregnet på å så skrekk og raseri i en befolkning helt uten erfaring med angrep utenfra. Dramatisk gjengjeldelse, i et omfang mer enn proporsjonalt med den opprinnelige massakren, ville automatisk bli første plikt for enhver regjering, likegyldig hvilken side som hadde sittet ved makten. Akkurat denne nye administrasjonen, som var valgt med en liten og omstridt margin, hadde allerede markert at den siktet mot å innta en mer nasjonalt selvhevdende posisjon overfor andre land. Den hadde gjort det av med en rekke diplomatiske fasader – Roma-avtalen om Den internasjonale straffedomstolen, Kyoto-avtalen om reduksjoner av miljøskadelige utslipp – som Clinton-administrasjonen, mer i navnet enn i gavnet, hadde tilsluttet seg. Den 11. september var en uventet anledning til å gjøre om på vilkårene for USAs globale strategi på en mer bestemt måte enn hva som ellers ville vært mulig. Helt spontant ble den amerikanske opinionen nå smeltet sammen bak en kamp som symbolsk sett kunne sammenliknes med selve den kalde krigen.

Dermed var en kritisk begrensning fjernet. Under postmoderne betingelser krever ikke *kapitalens* hegemoni massemobilisering av noe slag. Kapitalen blomstrer best under motsatte betingelser: politisk apati og fravær av ethvert forsøk på inngrep gjennom den politiske offentligheten. Det at folk ikke stemmer, som Englands finansminister bemerket etter siste valg, er et bevis på at borgerne er fornøyd. Ikke i noe annet land høster dette aksiom bredere anerkjennelse enn i USA, der presidentene i valg etter valg stemmes inn av omtrent

en fjerdedel av den voksne befolkningen. Men – og dette er en avgjørende distinksjon – utøvelsen av *amerikansk forrang* krever at populære følelser aktiveres langt ut over den rene anerkjennelse av innenriks status quo. Slik oppslutning er så visst ikke alltid lett å framskaffe. Gulf-krigen ble vedtatt av Kongressen med bare en håndfull stemmers overvekt. Inngrepene i Bosnia ble lenge utsatt av frykt for mishagsreaksjoner blant velgerne. Selv landgang med styrker på Haiti måtte gjøres som en kortvarig operasjon. I dette henseende har Pentagon og Det hvite hus alltid stått overfor stramme restriksjoner – befolkningen frykter tap av amerikanske soldaters liv, den gir i stor grad blaffen i verden utenfor USA og har tradisjonelt vist seg likegyldig til konflikter mellom fremmede land. Derfor foreligger det en vedvarende strukturell avgrunn mellom på den ene side det spektrum av politisk-militære operasjoner som det amerikanske imperiet trenger for å fastholde sin forrang og på den andre side den oppmerksomhet og oppslutning administrasjonen kan forvente fra de amerikanske velgerne. Det er praktisk talt umulig å fylle avgrunnen annet enn ved hjelp av en eller annen trussel. I denne forstand virket attentatene den 11. september omtrent slik Pearl Harbour virket i 1941: i en situasjon der presidentskapet i alle tilfelle var i ferd med å endre USAs reaksjonsmønster overfor utlandet, åpnet de for en mye raskere og mer ambisiøs vending enn hva man ellers kunne fått i stand uten store anstrengelser. Kretsene omkring Bush innså dette umiddelbart. Hans rådgiver for nasjonal sikkerhet, Rice, sammenliknet denne hendelsen med starten på den kalde krigen – en politisk parallell til Skapelsen.⁶

Det andre utviklingstrekket var av like stor betydning. Det hadde spiret fram siden midt på 90-tallet. Krigen på Balkan var av verdi som en bekreftelse av amerikansk overkommando i Europa, og lovende siden det lyktes å fjerne Milosevic. Men denne krigen ga også mer generelle erfaringer som skulle få store konsekvenser. For første gang, under nær sagt ideelle betingelser, kunne man her teste det som spesialister i noen tid hadde forutsagt: en ny «militærteknologisk revolusjon». Denne besto i en grunnleggende endring i selve krigføringens natur: omfattende anvendelse av ny elektronikk i våpen og kommunikasjonssystemer. NATOs kampanje mot Jugoslavia var ennå et tidlig eksperiment med de muligheter for ensidig ødeleggelse som lå i disse innovasjonene: det var nok av teknisk svikt og mål som ikke ble truffet. Men resultatene var slående nok; de vitnet om muligheter for dramatisk forbedring av den amerikanske våpenmaktens treffsikkerhet og virkekraft. Da man begynte å legge planer for gjengjeld mot Al Qaida, var denne militærteknologiske revolusjon enda lenger framskreden. Lynkrigen mot Afghanistan benyttet hele spektret av satellitter, smarte raketter, droner, stealth-bombefly og spesialstyrker. Den viste dermed hvor enormt USAs militærteknologiske forsprang var blitt i forhold til alle andre stater, samt hvor lavt kostnadene målt i amerikanske menneskeliv kunne holdes ved framtidige militære inngrep rundt om i verden. Allerede da Sovjetunionen forsvant fikk man en global ubalanse i voldsmidler.

Denne ubalansen er deretter blitt mangedoblet og har forskjøvet hegemoniets fundament sterkere mot tvangsmaktens pol. Som følge av den militærteknologiske revolusjonen befinner de amerikanske strategiske planleggerne seg i et maktvakuum preget av lav risiko. Dermed utvannes eller oppheves det vanlige regnestykket om risikoer og gevinster ved å gå til krig. At den afghanske operasjonen var en gnistrende suksess, og det i områder som syntes geografisk og kulturelt nesten utilnærmelige, ville oppildnet enhver administrasjon til enda bredere markering av sitt imperium.

Disse to kontekstuelle endringene – 11. september gjør det lett å nøre opp under populær nasjonalisme på hjemmefronten, og den militærteknologiske revolusjonen gir nytt spillerom på utenriksfrontene – ble fulgt opp av et ideologisk skift. Dette er det viktigste elementet av diskontinuitet i dagens amerikanske globalstrategi. Clinton-regimets retorikk gikk i favør av internasjonal rettferdighet og etablering av demokratisk fred, mens Bush-administrasjonen har hevet et banner med parolen «krig mot terrorisme». Disse motivene er ikke uforenlige, men den vekt man tillegger hvert av dem er endret. Vi har derfor fått en helt ny atmosfære. I Cheney og Rumsfelds orkestrering av krigen mot terrorisme hører vi et mer skingrende, men også mer usikkert kamprop enn de svulmende fromheter som ble prestert under Clinton-Albright-perioden. Den direkte politiske avkastningen er også forskjellig. Washingtons nyere og skarpere linje har fått en dårlig mottakelse i Europa, der diskursen om menneskerettigheter har vært og fortsatt er høyt verdsatt. I så henseende var den tidligere linjen klart overlegen som hegemonisk talemåte.

Men på den annen side er det motsatte tilfelle i forhold til Russland og Kina. Krigen mot terrorismen har – i det minste foreløpig – forbedret grunnlaget for å innordne disse rivaliserende maktsentra under amerikansk lederskap. Menneskerettsretorikken var bare til irritasjon for kinesiske og russiske eliter. I øyeblikket vurderer Washington antakelig fordelene ved å ha kooptert Putins regime til å støtte det afghanske felttoget, samt opprettelsen av amerikanske baser over hele Sentral-Asia, som mer avgjørende enn kostnadene ved den likegyldige europeiske murringen mot amerikansk unilateralisme. ABM-avtalen er død, NATO rykker inn i de baltiske statene uten at Moskva reagerer og Russland er ivrig etter å spille med i den vestlige konserten. Selv Kina, som først markerte distanse da Det republikanske parti snakket løst om å prioritere Taiwan, er beroliget av krigen mot terrorismen, som skjermes deres etniske undertrykkelse i Xinjiang for Det hvite hus sin oppmerksomhet.

Hvorfor Irak?

Dette var altså sluttsaldoen idet en amerikansk marionettregjering ble lirket pent på plass i Kabul: en rent ut altomfattende applaus, fra iranske mullaer til franske filosofer, fra nordiske sosialdemokrater til russiske etterretningsoffiserer, fra britiske NGOer til kinesiske generaler. Hva forklarer da at Irak ble valgt ut som

oppfølgeren? Allerede under sin valgkamp hadde Bush gjort det klart at han ønsket å gå hardere ut mot Ba'ath-regimet. Selv før valget ble de anglo-amerikanske bombetoktene mot Irak trappet opp.⁷ Fokus på Irak kunne man forutsagt lenge før 11. september. Den opprinnelige strategien synes å ha gått ut på å trappe opp forsøkene på å styrte Saddam gjennom hemmelige aksjoner. Tre faktorer gjorde at denne strategien ble konvertert til dagens program om direkte invasjon. For det første trengtes det et eller annet entydig spektakulært resultat av krigen mot terrorismen. Selv om seieren i Afghanistan i og for seg var tilfredsstillende, så seiret man her over en fiende som i stor grad var usynlig. Til en viss grad ble seieren derfor psykologisk nøytralisert av fortsatte advarsler om nye terroraksjoner fra Al Qaida-nettverkets skjulte agenter. Et slikt trusselbilde er nyttig for å opprettholde høy offentlig risikobevisssthet, men det er likevel utilfredsstillende fordi det ikke kan bringes til noen endelig løsning. Erobring av Irak vil derimot gi et mer spektakulært og velkjent drama. Seirer en amerikansk ledet allianse her, kan den pryde seg med å ha knekket et mangehodet troll en gang for alle. For et amerikansk publikum, nylig traumatisert av en ny usikkerhetsfølelse, er det uten betydning at man ved klassifisering av ondskap strengt tatt må skille mellom Kandahar og Bagdad.

Ser vi ut over denne politiske stemningsbølgen, framstår trangen til å angripe Irak som utslag av en mer strategisk preget rasjonell kalkyle. Det er åpenbart at det tradisjonelle atomvåpenoligopolet, som ikke kan forsvares på noen som helst prinsipiell måte, vil bli stadig mer utfordret i praksis nå når teknologien for atomvåpenproduksjon blir enklere og billigere. India og Pakistan har allerede trosset den kalde krigens atomklubb. USA kan bare svare på denne utfordringen dersom landet viser seg i stand til – når de finner det ønskelig – å slå til i forkjøpet mot nye mulige utbrytere. Balkan-krigen dannet en avgjørende presedens for at en stormakt setter til side den juridiske doktrinen om nasjonal selvbestemmelse uten at dette overhodet blir knyttet til et selvforsvar av denne stormakten. Framgangsmåten ble i ettertid godkjent av FN. I Europa ble dette ofte omtalt som et beklagelig unntak fra den respekt som demokratier generelt har hatt for folkeretten, som en konsekvens av en humanitær unntakstilstand. Men begrepet om det ondes akse og den derpå følgende innsirklingen av Irak etablerer behovet for forebyggende krig – det som i militær sjargong på engelsk kalles *pre-emptive war* – og påtvunget regimeendring som *en norm*, som en nødvendig betingelse for at verden noen gang skal bli trygg igjen.⁸

Det er åpenbart at denne oppfattelsen – til forskjell fra den snevrere tolkningen av kampen mot terrorisme – skaper nervøsitet i alle maktsentra utenom Washington. Både Frankrike og Russland har allerede, om enn ikke høylydt, gitt uttrykk for bekymring. Men Washington vil bruke det press som krigen mot terrorisme har skapt, til å tvinge gjennom FN-aksept – aller helst i vedtaks form (*de jure*), men i hvert fall rent faktisk (*de facto*) – for nødvendigheten av å knuse Saddam Hussein uten ytterligere omsvøp. Om så skjer, regner amerikanerne med at forebyggende krig vil være etablert for framtiden som et

av flere aksepterte virkemidler i bestrebelsene på å opprettholde verdensomspennende demokratisk fred. En slik ideologisk anledning byr seg ikke ofte. Den muliggjør en ny «internasjonal konstitusjon», der slike operasjoner – *pre-emptive strikes* – blir del av internasjonal sedvane og juridisk orden. I denne forbindelse har Philip Bobbitt understreket i hvor stor grad logikken i slike forkjøpsangrep potensielt angår flere parter. Bobbitt er en ledende teoretiker bak tidligere intervensjoner i favør av menneskerettighetene og var en ivrig beundrer av og nær rådgiver for Clinton under Balkan-aksjonene.⁹ Det faktum at Irak ikke har atomvåpen gjør selvsagt at et angrep nettopp på det landet vil fungere enda bedre som lærepenge og slik skremme andre land fra i det hele tatt å prøve å skaffe seg slike våpen.

En tredje grunn for å innta Bagdad er mer direkte politisk, heller enn ideologisk eller militær. Den er forbundet med atskillig større risiko. Den republikanske administrasjonen er like klar som venstresiden over at 11. september ikke ganske enkelt var et utslag av umotivert ondskap, men en respons på den i brede kretser upopulære rolle USA spiller i Midt-Østen. Til forskjell fra Europa, Russland, Kina, Japan eller Latin-Amerika er dette en region der det knapt finnes noe regimer som kan danne troverdige utgangspunkter for spredning av amerikansk kulturelt eller økonomisk hegemoni. De forskjellige araberstatene er føyelige nok, men de mangler enhver folkelig støtte. De er bygget opp på familienettverk og overvåkningspoliti og er i stand til å kompensere sitt faktiske kryperi overfor USA med en god porsjon mediefremmet fiendskap mot, for ikke å snakke om isolasjon fra, alt som er amerikansk. Det er slående at Washingtons tidligste underordnede og mest verdifulle klient i denne regionen, Saudi-Arabia, er mer beskyttet mot amerikansk kulturell gjennomtrengning enn noe annet land i verden med unntak av Nord-Korea.

Selv om disse statene i praksis er helt ut underlagt amerikansk «hard makt» (økonomisk støtte og våpenleveranser), utgjør mesteparten av den arabiske verden en eksklusiv sone som er unndratt den normale innflytelsen fra amerikansk «myk makt». Dette fører til at all verdens avvikende krefter og stemningsbølger gjærer under det lokket som de lokale sikkerhetsstyrkene holder tilsynelatende tett nedpå. Identiteten til angriperne fra 11. september illustrerer dette. Al Qaida kan i så henseende betraktes som et varsel om farene ved å kontrollere Midt-Østen på en for utvendig og indirekte måte. Området har tross alt brorparten av verdens oljereserver. Det kan dermed ikke overlates til seg selv som en irrelevant utmark, slik skjebnen til Afrika sør for Sahara er blitt. På den annen side vil ethvert forsøk på å endre fundamenteringen av amerikansk kontroll over en region gjennom inngrep overfor eksisterende regimer stå i fare for å utløse tilbakeslag. USA kan risikerte at det oppstår regimer av Madame Nhus type, et regime som slett ikke ble til noen fordel for USA i Sørøst-Asia.¹⁰ Washington håper imidlertid at en overtakelse av Irak vil gi et motsatt resultat, at man skal klare å bygge en stor og oljerik plattform midt i den arabiske verden,

med en utvidet versjon av et Afghanistan-liknende demokrati, organisert i den hensikt å endre hele det politiske landskapet i Midt-Østen.

Det er åpenbart, som mange ellers vennligsinnede kommentatorer har vært snare til å peke på, at en gjenreisning av Irak kan vise seg å bli et krevende sjansespill. Men USAs ressurser er store, og Washington kan håpe på en Nicaragua-effekt, altså at rask materiell forbedring gjør at befolkningen glemmer overgrepene utenfra. Irakerne har måttet tåle overdødelighet og fortvilelse under FN-boikotten, og USA satser på at om sanksjonene heves og oljeeksporten gjenopptas allerede under den amerikanske okkupasjonen, da vil levekårene for flertallet av Iraks befolkning forbedres så dramatisk at grunnlaget legges for et stabilt amerikansk protektorat, av samme type som til en viss grad allerede eksisterer i landets kurdiske sektor. Til forskjell fra Sandinistregjeringen er Ba'ath-regimet et ubarmhjertig diktatur med få eller ingen røtter i folkedypet. Således antar Bush-administrasjonen at sjansene for et nicaraguansk utfall, der en utslitt befolkning bytter uavhengighet for materiell bistand, mest sannsynlig er større i Bagdad enn de var i Managua.

Man satser så antakelig på at det opprettes et parlamentarisk regime – under velvillig internasjonalt formynderskap – og at dette kanskje blir en rollemodell med innflytelse over hele regionen. Kanskje lykkes man i å etablere en ny Loya Jirga som reflekterer landets etniske mosaikk. Kanskje overbeviser dette de øvrige arabiske elitene om at de må modernisere sine politiske regimer, og de arabiske massene om at USA er uovervinnelig. I den muslimske verden som helhet har Washington allerede innkassert stilltiende samtykke fra både konservative og reformistiske iranske geistlige i favør av at «Enduring Freedom» – altså krigen mot terrorisme – kan gjentas i Mesopotamia. Under slike betingelser – sier den strategiske kalkylen – oppstår uunngåelig en kjedevirkning av samme type som den som tidligere beveget PLO til å føye seg i Oslo etter Gulfkrigen. Et slikt resultat kunne videre gjøre det mulig å oppnå et endelig oppgjør av Palestina-spørsmålet etter en linje som Sharon kan akseptere.

Europeernes skepsis

Omtrent slik er tankegangen bak republikanernes plan om å erobre Irak. Som ethvert annet geopolitisk prosjekt leder planen ut i et sjansespill, for det er aldri mulig å inkorporere enhver relevant aktør eller omstendighet i beregningen. Men en kalkyle som slår feil er likevel ikke nødvendigvis irrasjonell. Den *blir* irrasjonell dersom oddsene mot den er klart for høye, eller dersom de potensielle kostnadene i stor grad oppveier fordelene, selv om oddsene er lave. Ingen av delene synes være tilfelle her. Operasjonen er klart mulig gitt USAs kapasitet, og de umiddelbare kostnadene – det blir åpenbart en del av dem – synes ikke på det nåværende stadium avskrekkende. Planen vanskeliggjøres åpenbart dersom et eller flere av regionens amerikanske klientregimer plutselig veltes av oppbrakte masser eller rasende offiserer. Man kan aldri utelukke slike overraskelser,

men slik forholdene er i dag synes det ikke urealistisk av Washington å holde slike eventualiteter utenfor regnestykket. Det irakiske regimet høster langt mindre sympati enn palestinernes sak, men selv da fjernsynsskjermer verden over viste hvordan de israelske forsvarsstyrkene knuste den andre palestinske intifadaen i de okkuperte områdene, var de arabiske massene ikke i stand til å løfte en finger til støtte.

Hvorfor har da utsiktene til krig vekket slik uro, ikke i Midt-Østen – der Den arabiske ligaens beklagelser i stor grad er *pro forma* – men i Europa? Når det gjelder regjeringenes holdning, ligger noe av grunnen i den ofte påpekte motsatte fordeling av jødiske og arabiske folkegrupper på de to sidene av Atlanterhavet. I Europa finnes ingen jødisk lobby med innflytelse i nærheten av den AIPAC (*The American Israel Public Affairs Committee*) har i USA. Derimot har Europa millioner av muslimer, og i de kretser kan en okkupasjon av Irak skape uro. Får man uro blant muslimer i Europa, der forholdene er friere enn i Araber-verdenen, kan det føre til ubehagelig turbulens også innen de arabiske statene. Reaksjonene etter en invasjon kan vise seg å bli sterkere enn man ville trodd ut fra de arabiske befolkningenes manglende evne til å blokkere invasjonen på forhånd. EU-landene er mye svakere enn USA både militært og politisk, og de forholder seg mye forsiktigere enn USA på det internasjonale plan. England er selvsagt unntaket, dets husmannsånd har ført landet over i det motsatte ytterpunkt: mer eller mindre automatisk støtter England ethvert initiativ som USA sender over Atlanterhavet.

De europeiske statene vet at de er underlegne USA, og de aksepterer denne status. Men de liker ikke å få det utbasunert i full offentlighet. Bush-administrasjonens avvisning av Kyoto-avtalen og Den Internasjonale Straffedomstolen har dessuten såret den følelse av sømmelighet som europeerne i fullt alvor har knyttet til utadvendte former for politisk rettskaffenhet. NATO ble viet liten oppmerksomhet under felttoget i Afghanistan, og ignoreres fullstendig under forberedelsene til en marsj mot Tigris. Alt dette har terget europeernes finfølelse. En ytterligere årsak til den fiendtlige responsen på angrepsplanene overfor Irak har å gjøre med de intellektuelles holdninger, noe som i noe mindre grad også gjelder liberale amerikanere. Man frykter at et angrep vil rive vekk det humanitære slør som ennå dekket operasjonene på Balkan og i Afghanistan, med det resultat at den nye militarismens fundamentale grunnlag i amerikansk imperiebygging avsløres i all sin nakenhet. Disse intellektuelle sjiktene har investert mye i retorikken omkring menneskerettigheter, og føler ubehag ved den usjenerte måten amerikanerne nå går fram på.

I praksis koker ikke dette mishaget ned til mer enn en anmodning om at den krigen som nå kommer, i hvert fall bør ha FNs formelle velsignelse. Den republikanske administrasjonen er bare glad over å følge opp dette. Den gjør det klart at det alltid er til USAs fordel at landet har multilateral oppslutning, men legger i full oppriktighet til at hvis slik oppslutning ikke foreligger, så går USA i alle fall unilateralt til verks. Den europeiske samvittigheten lar seg sikkert

berolige med en resolusjon i Sikkerhetsrådet som er vagt nok formulert til at USA kan angripe Irak etter utløpet av et eller annet ultimatum. Pentagon får så krige som de vil. Et par måneders vedvarende offisiell massasje av den offentlige mening på begge sider av Atlanterhavet vil gjøre underverker. Trass i store antikrigs-demonstrasjoner i London høsten 2002, uttaler tre fjerdeler av den britiske befolkningen seg i favør av et angrep mot Irak dersom FN gir aksjonen et fikenblad. I så fall er det sågar fullt mulig at selv den franske sjakalen vil ta del i slaktingen. I Tyskland klarte Schröder så vidt å slippe unna valgnerlag ved å spille på den folkelige motstanden mot krigen, men slike gester kostet ham ingenting, for Tyskland var ikke på den tiden medlem av Sikkerhetsrådet. Når det kommer til stykket, vil Forbundsrepublikken stille alle nødvendige depottjenester og baser til rådighet for Irak-ekspedisjonen, og dette er en atskillig viktigere strategisk ytelse for Pentagon enn engelske kommando-soldater og franske paramilitære styrker. Alt i alt kan man ta det for gitt at Europa samtykker i kampanjen.

Dette betyr likevel ikke at krigen møtes med noen særlig entusiasme innen EU, rent bortsett fra i Downing Street selvfølgelig. Rent faktisk støtte til et væpnet angrep er en ting, ideologisk entusiasme i favør av det er noe annet. Deltakelse i ekspedisjonen, eller – mer sannsynlig – engasjement i tilknytning til den, vil neppe helt eliminere den europeiske harmen over i så stor grad å ha blitt tvunget inn i hele opplegget. Demonstrasjonen av amerikansk forrett – «en unilateral jernneve inni en fløyelsmyk multilateral hanske», som Robert Kagan så treffende formulerte det – kommer nok til å tilta i styrke ennå noen tid.¹¹

Hegemoni og nasjonale særtrekk

Et protesterende kor av etablerte stemmer både i Europa og USA hevder at «vestens enhet» kan bli varig skadet på grunn av Cheney, Rumsfeld og Rices vilkårlige framferd. Er dette riktig? For å vurdere dette er det viktig å minne om et formelt trekk ved ethvert hegemoni: et hegemoni knytter alltid en *spesiell* statsmakt til en *generell* koordineringsoppgave. Som en abstrakt økonomisk orden krever kapitalismen visse universelle betingelser for å fungere: stabile private eiendomsrettigheter, forutsigbare juridiske regler, visse prosedyrer for å løse tvistemål, og – helt avgjørende – mekanismer for å sikre underordning av arbeidskraften. Men dette er et konkurransedrevet system, hvis motor er rivalisering mellom økonomiske aktører. Det finnes ikke noe naturlig «tak» for slik konkurranse: med en gang den blir internasjonal, vil den darwinistiske kampen mellom foretakene ha en innebygget tendens til å slå over og gjøre seg gjeldende også stater imellom. På dette nivået kan imidlertid konkurransekampen ha katastrofale følger for selve systemet, noe historien om første halvdel av det 20. århundre igjen og igjen minner oss om. For på det nivået der stater står mot stater finnes det bare svake paralleller til nasjonal lovgivning, og ingen

mekanismer for å koble sammen de forskjellige partenes interesser på en likeverdig måte, hvilket man nominelt sett har i demokratiens valgsystemer.

Om logikken i et slikt anarkisk system får spille seg ut på egen hånd, kan resultatet bare bli gjensidig dødbringende krig, av den typen Lenin beskrev i 1916. Kautsky, derimot, som abstraherte fra de motstridende interessene og dynamikken innad i de konkrete statene på den tiden, konkluderte med at systemets framtid – i tråd med dets egne interesser – lå i framveksten av en internasjonal kapitalistisk koordinering som kunne overskride slike konflikter, altså det han kalte «ultraimperialisme».¹² Lenin avviste en slik framtidsutsikt som utopisk. I annen halvdel av det 20. århundre framsto en løsning som ingen av disse tenkerne hadde forutsagt, men som Gramsci rent intuitivt hadde sett et glimt av. Det ble nemlig klart at koordineringsproblemet bare kunne løses på tilfredsstillende vis gjennom en overordnet statsmakt, en statsmakt som var i stand til å pålegge systemet som helhet disiplin. Slik disiplin kan ikke håndheves gjennom brutal maktbruk. Den må også kunne i en faktisk evne til overtalelse. Ideelt sett bør slikt lederskap kunne vise til den mest utviklede form for produksjon og kultur man på det tidspunkt kjenner, slik at det framstår som et ideal alle andre søker å imitere. Dette er definisjonen av hegemoni, som en *generell* samling av hele kapitalens felt.

Men samtidig må hegemonimakten – den kan ikke annet – være en *spesiell* stat. Som sådan er den uvegerlig resultat av en særegen historisk utvikling og preget av et sett nasjonale særdrag som skiller den fra alle andre. Denne motsetningen kan gjenkjennes helt fra bunnen av i Hegels filosofi: nødvendigheten av at fornuften i enhver gitt periode nedfeller seg i bare *en* verdenshistorisk stat, samtidig som denne stat aldri helt ut er i stand til å hviske ut det kontingente mangfold av politiske former som omgir den.¹³ Det singulært universelle er latent sett alltid i uoverensstemmelse med det empiriske mangfold. USAs «særstilling» – landets «eksepsjonalisme» – bør nettopp studeres i en slik begrepsmessig kontekst. Alle stater er mer eller mindre særegne, i den forstand at de har unike karakteristika. En hegemonimakt vil imidlertid per definisjon ha karaktertrekk som *ikke kan* deles av andre, for det er nettopp disse trekkene som hever den over hopen av rivaler. Men samtidig krever dens rolle at den ligger så nær som mulig opp til en modell som kan generaliseres, altså reproduseres. Å finne denne sirkelens kvadratur er selvsagt umulig i det lange løp. Nettopp derfor preges enhver hegemonisk orden av en innebygget friksjonskoeffisient. Strukturelt sett er det bygget en uoverensstemmelse inn i den harmonien hegemoniet har som funksjon å etablere. I denne forstand lever vi i en verden som helt uatskillelig er både den fortid som Lenin beskrev og den framtid som Kautsky foregrep, og det på en måte som ingen av dem kunne forutsi. Det særegne og det generelle er dømt til å høre sammen. Sammen-smeltning kan bare realiseres ved oppdeling.

I sine fengselsnotater drøftet Gramsci hegemoni som en distinkt syntese mellom «det å dominere» og «det å lede», eller en dynamisk likevekt mellom

tvang og samtykke. Han interesserte seg spesielt for de forskjellige måter denne balansen ble oppnådd, eller nedbrutt, på innenfor nasjonalstater. Men han var selv klar over at logikken i hans teori også kunne utvides til det internasjonale systemet. Også på dette nivået er hegemoniets elementer asymmetrisk fordelt.¹⁴ Det å være dominerende – der voldsbruk er maktens absolutte pengeenhet – trekker nødvendigvis i retning av særegenhetenes pol. Første betingelse for hegemonimaktens overvekt er overlegen våpenmakt, og dette er et nasjonalt særtrekk som ikke kan avgis eller deles. Men det å angi retning – ideologisk kapasitet til å sikre samtykke – er en type lederskap som per definisjon må appellere på generelt plan. Dette betyr ikke at en hegemonisk syntese krever en helt ut internasjonal struktur for overtalelse, mens dens tvangsmakt uten unntak må være organisert på nasjonalt nivå. En vellykket hegemonimakt *kan ikke* ha et ideologisk system som ene og alene springer ut av dens generelle koordineringsoppgaver. Systemet vil uvegerlig også reflektere sætrekk ved hegemonimaktens egen sosialhistorie.¹⁵ Jo mindre markert avstanden mellom disse to er, desto mer effektivt blir selvsagt hegemoniet.

De historiske betingelsene for amerikansk hegemoni

I tilfellet USA er graden av avstand mellom kapasiteten til å overbevise og kapasiteten til å beherske en refleks av hovedtrekk ved landets fortid. Det finnes en stor litteratur om amerikanske sætrekk. Men det eneste sætrekk som virkelig teller – siden alle nasjoner jo på sitt vis er særegne – er den konfigurasjon som lå til grunn for landets globale hegemoni. Hvordan kan denne best uttrykkes? Den ligger i den nær sagt perfekte amerikanske korrespondanse mellom optimale geografiske og optimale sosiale betingelser for kapitalistisk utvikling. Altså: til forskjell fra alle andre nasjonalstater råder USA over territorium, ressurser og markeder av kontinentale dimensjoner, beskyttet av to verdenshav. I landet bor videre en befolkning av nybyggere og immigranter som dannet et samfunn praktisk talt uten noen førkapitalistisk fortid (bortsett da fra urbefolkningen, slaver og noen religiøse sekter) og var forpliktet bare i forhold til den demokratiske ideologiens abstraksjoner. Her foreligger alle betingelser for spektakulær økonomisk vekst, militær makt og kulturell gjennomtrengning. På det politiske plan har kapitalmakten alltid dominert arbeidskraften i en grad man ikke har sett maken til i noe annet framskredent industrisamfunn, med det resultat at det innenlandske politiske landskapet ligger langt til høyre for landskapet i andre slike land.

I Vest-Europa snus stort sett alle fortegnene i den amerikanske likningen til det motsatte. Nasjonalstatene er små eller mellomstore, de kan lett beleires eller innvaderes, befolkningene har ofte røtter tilbake til neolittisk tid, sosiale og kulturelle strukturer er mettet av trekk med førkapitalistisk opphav, maktbalansen er mindre i disfavør av arbeidskraften, og religionen har stort sett mistet all kraft. Derfor ligger den politiske tyngdekraftens sentrum i Europa til

venstre for sentrum i USA – med større vekt på sosial beskyttelse og velferdsytelser, selv når høyresiden har regjeringsmakten.¹⁶ Forholdene mellom Europa og USA gir næring til alle slags former for friksjon, ja det kan sågar ta fyr. Det er ingen overraskelse at det har gnistret i den nåværende situasjonen. Det politisk relevante spørsmålet er imidlertid hvorvidt disse gnistene varsler om noen bredere revne i eller modifikasjon av maktbalansen mellom de to, nå når EU er i ferd med å bygge opp et sterkere selvbylde.

Når vi sammenlikner disse kapitalismens to sentra er det ikke vanskelig å se forskjellene mellom deres internasjonale stil. Europas typiske holdning til Den nye verdensorden reflekterer verdensdelens egen erfaring med gradvis integrasjon innen EU: traktat-basert diplomati, gradvis sammenslutning kombinert med selvbestemmelsesrett, legalistisk tro på etablering av formelle regler, tungerepp betoning av menneskerettigheter. USAs strategiske praksis er derimot usjenert og bilateral: den ser mellomstatlige forhold i lys av en visjon om seg selv som verdens midtpunkt med tilknyttede utløpere, som eikene i forhold til hjulnavet. Men det amerikanske diplomatiet har alltid hatt to språk: en linje går tilbake til Theodore Roosevelts macho-aksiomer, den andre til Woodrow Wilsons presbyterianske frasemakeri.¹⁷ De to utgjør den amerikanske maktens henholdsvis nasjonale og internasjonale talemåte. Mens sistnevnte var noe temmelig fremmed for de europeiske statselitene tidlig i det 20. århundre, er den i dag blitt en slags atlantisk flåte som EU desperat klamrer seg til med sin politiske motakelighet. Men kvintessensen av begge er amerikansk. En god del av det oppstyr man i det siste har sett innenfor de amerikanske demokratenes intellektuelle establishment koker ned til et ønske om å minne Det Hvite Hus på at verden må tilbys en velsmakende blanding av de to.¹⁸ Den Nasjonale Sikkerhetsstrategi som Bush la fram for Kongressen 21.9.2002 svarte på dette kravet med glans. Lyttere både hjemme og ute fikk her en perfekt arrangert duett mellom to stemmer i en «distinkt amerikansk internasjonalisme». Formuleringen er velvalgt. Utøvelse av hegemoni krever nettopp en slik todeling.

Amerikansk angivelse av retning, i kontrast til landets dominerende posisjon innen globale forhold hviler selvfølgelig ikke ganske enkelt på ideologisk overbevisning. Historisk sett har tiltrekningskraften ved amerikanske modeller for produksjon og kultur vært grunnlaget for hegemoniets økende rekkevidde. Over tid har disse to blitt sveiset stadig tettere sammen på konsumets område. Resultatet har vært en enhetlig levemåte som verden har tatt som forbilde. Makten i det Gramsci kalte Fordisme – utviklingen av vitenskapelig arbeidsledelse og verdens første samlebåndsproduksjon – lå i dens tekniske og organisatoriske innovasjoner, som på det tidspunkt allerede gjorde USA til det rikeste samfunnet som noen gang hadde eksistert. Så lenge denne økonomiske ledelse kunne fastholdes – i så måte har det gått opp og ned de siste tiårene – kunne USA framtre i den globale forestillingsverdenen som modernitetens endepunkt: i øynene til millioner av mennesker i andre deler av verden ble

Fordismen stående som den ideelle livsform i den framtid de søkte. Denne forestilling var, og er, en funksjon av teknologisk *framskritt*.

Suksessen ved det *kulturelle* speilet USA holder opp for verden, skyldes derimot noe annet. Her ligger hemmeligheten ved det amerikanske hegemoniet heller i skjematisk abstraksjon. Slik abstraksjon er selve grunnlaget for Hollywoods suksess. I et bredt kontinent av heterogene immigranter fra alle Europas hjørner, kunne industrikulturens produkter bare maksimere sin andel av markedet ved fra første stund av å være så sjangertro som mulig. I Europa stammet enhver film fra, og måtte appellere til, kulturer preget av tett sammenpakning av bestemte tradisjoner, sedvaner og språk nedarvet fra en nasjonal fortid. Det var ikke til å unngå at man da fikk filmtradisjoner med stor grad av lokalt innhold og få muligheter for å erobre markeder i utlandet. USA hadde derimot et immigrantpublikum med bare løse forbindelser til sitt mangfold av fortider. Et slikt publikum kunne bare samles gjennom narrative og visuelle skjema som var skåret så kraftig ned til beinet at bare de mest abstrakte, tilbakevendende fellesnevnerne var igjen. Det er bare logisk at de filmspråkene som løste dette problemet kom til å erobre verden, for de mer heterogene markedene utenfor USA premierte i enda større grad dramatisk forenkling og gjentakelser. Hollywoodformenens universelle preg stammer fra denne opprinnelige utfordringen. Selv amerikanske tv-produksjoner har ikke helt klart å gjenta deres suksess. Likevel gjelder også her det som gjelder for enhver annen dimensjon ved amerikansk hegemoni: også filmene fikk noe av sin styrke fra den spesifikke nasjonale konteksten. Det er nok å minne om at de store populære sjangrene bygget på myten om den ville vesten, den kriminelle underverdenen og stillehavskrigen.

Sist men ikke minst hadde USA et juridisk rammeverk for produksjon og kultur: eiendomsrettigheter uten plagsomme restriksjoner, forutsigbare prosedyrer for løsning av tvistemål, etableringen av det moderne storforetaket. Også her var resultatet dannelsen av hva Karl Polanyi fryktet mest av alt, et juridisk system som i så sterk grad som overhodet mulig løsnet markedet fra sedvane-, tradisjons- og solidaritetsbånd.¹⁹ Dette systemets abstraksjoner viste seg senere – det samme gjaldt for amerikanske storforetak som for amerikansk film – å kunne eksporteres og reproduseres over hele verden, og det på en måte som ingen annen konkurrent på noen måte kunne mål seg med.²⁰ Denne prosessen illustreres av den pågående endringen av internasjonal handelslovgivning og forhandlingsprosedyrer i samsvar med amerikanske standarder. Men på selve det politiske området stiller det seg annerledes. Trass i den amerikanske demokratiske ideologiens formelt universelle preg, uberørt som den er av den franske revolusjonens komplikasjoner, har landets konstitusjonelle strukturer ikke hatt kraft til å erobre verden.²¹ Disse strukturene er i stor grad fortsatt forankret i ordninger fra 1700-tallet, og de har ikke hatt særlig appell i resten av verden. Det eneste er at spredningen av penge- og mediebasert politikk har gjort at resten av verden blir sårbar for den korrupsjon som følger i kjølvannet av slik politikk.

EUs begrensede muligheter

Hvordan står EU i forhold til dette komplekset? EU har nå både større befolkning og større nasjonalprodukt enn USA, og EU er en mosaikk av sosiale modeller som av mange anses å være mer humane og framskredne enn den amerikanske. Men disse er typisk nok forankret i lokale historiske tradisjoner av mange slag. Dannelsen av det indre marked og innføringen av felles valuta innebærer en begynnende homogenisering av betingelsene for produksjon, spekulasjon og konsum, men EU har på kontinentalt nivå fortsatt lav arbeidsmobilitet og bare svak felles kultur (det være seg høy- eller lavkultur). Gjennom de siste ti årene har man stadig oftere betont at Unionen bør få flere av den tradisjonelle statens kjennetegn og at europeerne trenger en sterkere felles identitet. Man har nå sågar nedsatt et konstitusjonelt konvent, med veiledende status. Men i løpet av denne samme perioden har økonomiske, sosiale og kulturelle paradigmer fra den nye verden spredt seg gradvis gjennom denne gamle verden. Man skal ikke overdrive denne prosessens omfang: de to verdener ser fortsatt svært forskjellige ut, og de forblir forskjellige. Men alle endringstendensene går i samme retning. Over et spektrum fra fleksibelt arbeidsmarked til aksjonærverdi og pensjonsordninger med definerte bidrag²², til media-konglomerater, til krav om at folk skal arbeide for velferdstatlige ytelser («workfare») og reality-TV – har bevegelsen gått vekk fra tradisjonelle mønstre og i retning av den amerikanske standarden. Til tross for betydelige europeiske investeringer i USA er det i det hele tatt få indikasjoner på gjensidig påvirkning. Dette er unilateralismens viktigste side, men den side som oftest glemmes i beklagelsene over den amerikanske innflytelsen.

Når det gjelder den politiske dimensjonen er det amerikanske systemet derimot helt forsteinet, og her er det teoretisk sett bevegelse i Europa. Men Unionen er ingen stat, og utsiktene til at noe som likner en stat skal oppstå er synkende. På papiret er utvidelsen av EU østover et tiltak av verdenshistoriske dimensjoner, dens betydning svarer til USAs mest heroiske ambisjoner. Men i praksis synes prosjektet så langt å være satt i gang i mangel av noe bedre å finne på. Det kommer i etterkant av USAs utvidelse av NATO, det har ingen klare konstitusjonelle eller geopolitiske hensikter. Sannsynligvis vil prosjektet i dagens situasjon tjene til ytterligere å vanne ut og svekke virvaret av allerede halvparalyserte institusjoner i Brussel. I praksis kan oppgivelsen av føderal fordypning bare føre til en lagdeling av medlemslandene: det eksisterende hierarkiet av medlemsstater blir en mer åpenlys maktpyramide uten noe toppunkt, og med et halvkolonialt vedheng i øst – et forstørret Bosnia. På toppen av selve systemet, for ikke å snakke om videre ned, defineres grensene for samhold av kronisk utakt mellom de ledende landenes nasjonale politiske sykler. I dagens situasjon sitter det sentrum/venstre-regjeringer i Berlin og London, sentrum/høyre-regjeringer i Paris, Roma og Madrid. Under slike betingelser blir EUs felles utenrikspolitikk lite annet enn en søken etter den høyest mulige

fellesnevner av ideologisk tåke.²³ Hva som enn blir den pan-Europeiske konstruksjonens logikk på lengre sikt, må vi innse at EU i dag ikke er i stand til å parere eller utfordre noe som helst amerikansk initiativ av noen betydning.

Herav følger at det ikke lenger finnes noen «organisk formel» for innenlandsk nyliberalt hegemoni på tvers av hele den framskredne kapitalistiske verden.²⁴ Republikanernes erobring av Det hvite hus i 2000 var ikke uttrykk for noen avgjørende endring i den amerikanske politiske opinionen, men grunnleggende sett en uforutsett konsekvens av Clintons måte å fremme Det demokratiske partiets sak på. Da den nye administrasjonen kom til makten, sørget den for å utnytte sin posisjon – behendig overfortolket – til å foreta en retorisk snuoperasjon i forhold til sin forgjenger. I en viss grad foretok den også en praktisk vending. I Europa har sentrum/høyre-kreftene vunnet overbevisende seire i Italia, Danmark, Holland og Portugal, mens sentrum/venstre har holdt stand i Sverige, og vil utvilsomt snart også innta regjeringskontorene i Østerrike. Men i Frankrike og Tyskland, de to mest sentrale EU-landene, har de to politisk motsatte regimene til Chirac og Schröder blitt gjenvalgt gjennom like eventyrlige omstendigheter: Schröder ble reddet av stemmenes tilfeldige spredning, Chirac holdt posisjonen nærmest som ved et under! Verken sentrum/høyre i Frankrike eller sentrum/venstre i Tyskland har i dag særlig oppslutning fra befolkningen. På denne arenaen for lettvektere er politikken ofte motsatt av hva som står på merkelappen. SPD klamrer seg til stabilitetspaktens jernkorsett, mens Berlusconi og Chirac argumenterer for å løse den opp på keynesiansk vis.

Med andre ord – og dette kunne vært utledet av at USA selv ikke har interesse av en konsekvent oppfølging en nyliberal politikk – har Den tredje vei ikke fått forlenget levetid, men det har heller ikke kommet noen generell dreining i retning av en tøffere form for nyliberalisme, av den typen man begynte under Thatcher og Reagan. Vi er tilbake til de blokkeringene som preget 70-tallet: det er ikke noe klart mønster i de politiske skillelinjene blant OECD-landene. Under slike betingelser kan vi forvente at omfanget av lavnivå-konflikter og gjensidige anklager vil øke innenfor den atlantiske blokken. Den glidning mellom tvang og samtykke som ble muliggjort av den kalde krigens avslutning, realiseres nå mer og mer.

De intellektuelles bekymring vil gå over

Et umiddelbart symptom på dette er selvfølgelig den atlantiske intelligensiaens flom av protester mot den kommende Irak-krigen. Protesten er massiv innenfor EU-landene, men markert også i USA. I skrivende stund (høsten 2002) høres en strøm av bekymringer over at USA har glemt hva landet egentlig står for, man påkaller FN, nynner hymner om europeiske verdier, frykter at Vestens interesser i den arabiske verden skal undergraves, håper på general Powell, gir komplimenter til kansler Schröder, og fortsetter å sende ut forbannelser via media. Krigene i Gulfen, på Balkan og i Afghanistan, lar vi oss fortelle, var en ting.

Dette var ekspedisjoner som høstet ivrig oppslutning fra de intellektuelle, selv om deres besinnede applaus selvfølgelig ble fulgt opp med det dryss av kritiske observasjoner som er selve varemerket til enhver intellektuell med respekt for seg selv. Men et amerikansk angrep på Irak, sier nå de samme stemmer, er noe helt annet, siden det ikke høster de samme solidaritetserklæringer fra «det internasjonale samfunn», og siden det forutsetter den urimelige doktrinen om forebyggende krig. Men den republikanske administrasjonen svarer med letthet og anvender Sades faste ord: *Encore un effort, citoyens* – «Større innsats, borgere!» Militær intervensjon for å motarbeide faren for etnisk rensning i Kosovo var et overgrep mot nasjonal selvbestemmelsesrett, og NATOs beslutning var en hån mot FN-pakten. Så hvorfor skal man ikke gripe inn i Irak for å hindre landet i å bygge masseødeleggelsesvåpen, med eller uten et anerkjennende nikk fra FN? Prinsippet er akkurat det samme: siviliserte staters rett – ja, sågar plikt – til å gjøre verden til et tryggere og fredeligere sted ved å trække ned de verste former for barbari, likegyldig innen hvilke nasjonale grenser de har etablert seg.

Det er umulig å parere denne logikken, og i praksis vil utfallet bli det samme. Det hvite hus vil ikke la seg lure vekk fra sitt bytte av noen som helst konsesjoner som Ba'ath-regimet i Bagdad måtte finne på å gi. En Kongress dominert av Demokratene kunne gitt større problemer, og en plutselig nedgang på Wall Street er en reell risiko for administrasjonen. Men etter all sannsynlighet blir det krig, og dermed også okkupasjon av Irak, med det internasjonale samfunnets applaus, inklusive applaus fra de aller fleste kommentatorer og intellektuelle som nå toer sine hender i beklagelse over Bushs «unilateralisme». Reportere fra *The New Yorker* og *Le Monde*, *Vanity Fair* og *New York Review of Books*, *Guardian* og *La Repubblica*, vil lande i det frigjorte Bagdad og – selvsagt med sindig realisme og alle nødvendige forbehold – hilse velkommen det arabiske demokratets fryktsomme morgenrøde, som de tidligere gjorde det på Balkan og i Afghanistan. Med gjenoppdagelsen av at når alt kommer til alt er den eneste sanne revolusjon en amerikansk revolusjon, kan makten og litteraturen falle i armene på hverandre igjen. Stormen i den atlantiske tekoppen vil ikke vare lenge.

En slik forsoning er lett å forutsi også fordi den endring vi nå opplever i imperiets ideologi, en vektforskyvning fra det som er «kooperativt alliert» til det som er «distinkt amerikansk», ikke kommer til å bli langvarig. «Krigen mot terrorismen» er en midlertidig stasjon på kongsveien i retning av «menneskerettigheter og frihet» verden over. Den krigen er resultat av en unntakstilstand, hvis negative målsetning ikke kan erstatte de varige positive idealene som et hegemoni krever. Som vi har sett, er det objektive og langsiktige grunner til at tvangens relative vekt øker på bekostning av samtykkets vekt i den amerikanske syntesen. Viktigheten av den «mykere» begrunnelse for tvangen vil derfor øke, det er funksjonelt nødvendig fordi den «harde» begrunnelsen i for stor grad markerer den ubalansen som den «myke» begrunnelsen dekker over. Det varer

ikke lenge før Clintons enker vil finne trøst. Hva som enn blir resultatet i Midt-Østen så er det et faktum at den amerikanske økonomien harker, og det er der det amerikanske hegemoniets fundamentale grunnlag ligger. Med en slik økonomisk situasjon er det ingen grunn til å tro at den republikanske administrasjonen kan holde det gående lenge.

Motstand mot krigen

Er det nødvendig å si at hvis krigen blir et faktum, så skal man gå mot den? Det vev av ugjerninger og hykleri som har rettferdiggjort blokaden av Irak i mer enn ti år, på bekostning av hundre tusener av liv, har vært grundig dokumentert tidligere.²⁵ De masseødeleggelsesvåpen Ba'ath-regimet måtte ha, er ubetydelige sammenliknet med det arsenal Israel har samlet seg, og som det «internasjonale samfunn» har sett gjennom fingrene med. Iraks okkupasjon av Kuwait var en parentes sammenliknet med Israels rulleblad på Vestbredden. Diktaturet i Irak har drept egne borgere, men diktaturet i Indonesia har drept adskillig flere, og det synes å få støtte i Washington og Bonn så lenge det klarer å holde seg ved makten. Det er ikke Saddam Husseins grusomheter som har pådratt seg de suksessive amerikanske administrasjonenes (og deres forskjellige europeiske løpegutters) harme, men den trussel Irak innebærer for imperiets posisjon i Gulfen og – i vagere forstand – for den koloniale stabiliteten i de palestinske områdene. Invasjon og okkupasjon er det logiske resultat av den langsomme kvelning Irak har vært utsatt for siden Desert Storm. Den uenighet som råder mellom vestlige hovedsteder om hvorvidt man skal trekke konklusjonen med en gang, eller trekke ut kvelningen til offeret dør, er bare forskjeller i taktikk og tidsplanlegging. De er ikke prinsipielle og tar ingen menneskelige hensyn.

Republikanske og demokratiske regjeringer i USA er ikke det samme, like lite som sentrum/høyre og sentrum/venstre regjeringer i Europa er det. Det er alltid nødvendig å merke seg forskjellene mellom dem. Men forskjellene fordeler seg sjelden langs et moralsk kontinuum fra godt til ondt. Kontrastene er nesten alltid mer sammensatte. Slik er det også i dag. Det er ingen grunn til å beklage at Bush-administrasjonen har gitt blaffen i det ynkelige ordspill som Den internasjonale straffedomstolen representerer, eller har feiet bort det visne fikenbladet som Kyoto-avtalen utgjør. Men det er all grunn til å yte motstand mot undergravningen av sivile rettigheter i USA. Doktrinen om forebyggende krig er en hån mot enhver stat som i framtiden kan tenkes å ville sette seg opp mot viljen til hegemonimakten og dens allierte. Men den er ikke et hår bedre om den gjøres gjeldende med referanse til menneskerettigheter enn om den begrunnes med henvisning til ikke-spredning av masseødeleggelsesvåpen. Har man godtatt forebyggende krig på Balkan, har man allerede bidradd til å legitimere bruk av denne type krig også overfor Irak. De som dermed i praksis bidrar til å sette disse to tilfellene lik hverandre, samtidig som de energisk uttaler seg mot å likestille dem, fortjener lite respekt. De fortjener faktisk mindre

respekt enn dem de bønnfaller om ikke å angripe Irak. Det «internasjonale samfunnets» arroganse og dets rett til intervensjon over hele kloden er ikke en serie tilfeldige hendelser eller atskilte episoder. De utgjør et system, som må bekjempes på en måte som er like sammenhengende som dette systemet er.

(September 2002)

Oversatt av Lars Mjøset

NOTER

- 1) I det følgende, som skylder mye til debatten mellom Gopal Balakrishnan og Peter Gowan, knytter vi an til Gramscis hegemonibegrep. Hegemonibegrepet er nylig gitt en annen tolkning i John Mearsheimers kompakt velargumenterte *Tragedy of Great Power Politics*, New York 2001. Se omtalen av denne boken hos Peter Gowan, «A Calculus of Power», *New Left Review* 16, July/August 2002.
- 2) «Den 'normale' utøvelse av hegemoni», skrev han, «karakteriseres av koblingen mellom tvang og samtykke, i variabel likevekt, uten at tvang dominerer for mye over samtykke.» Men i visse situasjoner, der det var for risikabelt å bruke tvang, «står korrupsjon og bestikkelser mellom samtykke og tvang, dvs. svekkelse og paralysering av motstanderen eller motstanderne.» Antonio Gramsci, *Quaderni del Carcere*, Torino 1975, Vol. III, s. 1638.
- 3) De to tilfellene er ikke identiske, men i begge tilfelle har man – ved siden av de materielle gevinstene – et element av moralsk underkastelse. Hadde de kalkulert sine gevinster helt ut strategisk med vekt på materielle hensyn, kunne de russiske og kinesiske lederne ha gjort seg dyrere å kjøpe om de hadde nedlagt veto fra tid til annen. At de ikke valgte å benytte seg av en slik mulighet for å øke kostnadene ved å bestikke dem, antyder i hvor stor grad de hadde internalisert den hegemoniske autoriteten.
- 4) Om Kofi Annan, se Colette Braeckman, «New York and Kigali», *New Left Review* 9, Mai-Juni 2001, s. 145-47; Peter Gowan, «Neoliberal Cosmopolitanism», *New Left Review* 11, September-Oktober 2001, s. 84.
- 5) Om denne bakgrunnen, se David Chandler, «International Justice», *New Left Review* 6, November-Desember 2001, s. 55-60.
- 6) Se Bob Woodward, «We Will Rally the World», *Washington Post*, 28.1.2002, som rapporterer at Rumsfeld lanserte tanken om krig mot Irak om morgenen den 12. september. Om Rices vurdering av situasjonen, Nicholas Lemann, «The Next World Order», *New Yorker*, 1.4. 2002, s. 42-48.
- 7) Om opptrappingen av luftangrep mot Irak under Clinton og Blair, se Tariq Ali, «Throttling Iraq», *New Left Review* 5, September/Oktober 2001, s. 5-6.
- 8) Termen *pre-emptive war* (i tysk oversettelse: *Präventivkrieg*) er blitt oversatt til norsk med ulike termer: «forkjøpskrig», «forebyggende krig» og «foregripende krig». Uttrykket forkjøpskrig er lite dekkende. For det dreier seg ikke om å komme en (potensiell) fiende i forkjøpet i ordets egentlige mening, men å ødelegge fienden før denne oppnår kapasitet til eventuelt å angripe. Her har vi derfor stort sett valgt å bruke termen *forebyggende krig*. Forebyggende krig er ifølge sin karakter en *angrepskrig* og derfor i strid med FN-pakten og folkeretten (jfr. Jan Borgen m.fl., «Krig mot Irak er ulovlig», *Dagbladet*, 17.02.2003, s. 42). – O.a.

- 9) «Den tidligere amerikanske president Bill Clinton, Englands statsminister Tony Blair, og Tysklands kansler Gerhard Schröder, som alle har fått bred kritikk i sine respektive partier, kommer til å framstå som arkitektene bak forsøket på en konstitusjonell endring av like store dimensjoner som Bismarcks. Når dette skrives, virker det som USAs president George W. Bush følger samme spor... Ingen stats selvbestemmelsesrett er uomtvistelig dersom den med overlegg vraker parlamentariske institusjoner og respekt for menneskerettighetene. Disse institusjonene sikrer at samfunn kan overdra selvbestemmelse til sine regjeringer, så jo mer omfattende avvisningen av slike institusjoner er, jo mer innskrenket er den selvbestemmelsesrettens kappe som ellers ville beskytte regjeringen fra andre likeverdige staters inngrep. USAs aksjoner i forhold til Iraks selvstendighet må eksempelvis vurderes i lys av dette.» Philip Bobbitt, *The Shield of Achilles: War, Peace and the Course of History*, London 2002, s. xxvii, og s. 680. Denne avhandlingen inneholder den hittil mest omfattende teoretiske drøfting av hvorfor det er konstitusjonelt nødvendig å knuse stater som ikke godt nok respekterer menneskerettighetene eller atomvåpenligopolet. Hyllesten til Kansler Schröder kan oversees, som en tilgivelig forventning knyttet til hans høye kall.
- 10) Madame Nhu var datter til en sørvietnamesisk ambassadør i USA. Hun var svigerinne til Ngo Dinh Diem, og under hans regime i Sør-Vietnam (1955-63) fikk hun enorm formell og uformell innflytelse. Hun hadde konvertert til katolisismen og fremmet i denne perioden en rekke politiske tiltak som trakk både i amerikansk og i katolsk inspirert retning, ikke minst innen familieforskyning. Amerikanerne støttet først dette regimet, men det ble i tiltakende grad upopulært, ikke bare blant buddhister og konfusianere, men også innen selve eliten. Det ble til slutt styrtet i et militærkupp støttet av CIA i desember 1963 der både Diem og Madame Nhu ble myrdet. Dette ble innledningen til en periode med hyppige militærkupp og en destabilisering av den politiske og militære situasjonen som ga rom for den nasjonalistiske mobiliseringen som til slutt førte til at USA grep inn og startet Vietnamkrigen. – O.a.
- 11) Robert Kagan, «Multilateralism, American Style», *Washington Post*, 14. september 2002.
- 12) Om Kautskys forutsigelse, se oversettelsen av «Ultra-Imperialism», *New Left Review* 1/59, Januar/Februar 1970, s. 41-46.
- 13) Om denne spenningen i Hegels tenkning, se Perry Anderson, «The Ends of History», i samme forf., *A Zone of Engagement*, London 1992, s. 292.
- 14) For en drøfting av denne asymmetrien på nasjonalstatsnivået, se Perry Anderson, «The Antinomies of Antonio Gramsci», *New Left Review* 1/100, November 1976/Januar 1977, s. 41.
- 15) Med andre ord, den «universelle og homogene staten» som Alexandre Kojève forestilte seg, vil aldri kunne nås. Om Kojèves oppfatning, se Anderson, *A Zone of Engagement*, op.cit., s. 315-19 ff.
- 16) Slik har det seg at Berlusconi, den høyreorienterte politiker som den europeiske venstresiden frykter mest av alle, i mange henseende kan sies å stå til venstre for Clinton, som i USA bygget sin karriere på politiske beslutninger – eksekvering av dødsdommer i Arkansas, velferdskutt i Washington – som ville være utenkelige for noen italiensk statsminister.
- 17) Dette er selvsagt en stilisert framstilling. En mer kompleks stamtavle gis av Walter Russel Mead, *Special Providence*, New York 2001. Han skiller mellom

fire linjer som føres tilbake til henholdsvis Hamilton, Jefferson, Jackson og Wilson.

- 18) Et godt eksempel er Michael Hirsch, «Bush and the World», *Foreign Affairs*, September/Oktober 2002, s. 18-43. Artikkelen er full av forestillinger om viktigheten av å konsultere med de allierte, om internasjonale avtalers ukrenkelighet, om verdien av opphøyde idealer, samtidig som den gjør det helt klart at «USAs allierte må godta at en viss grad av amerikansk unilateralisme er uunngåelig, ja sågar ønskelig. Hovedsaklig betyr dette at man må akseptere realiteten i USAs overlegne makt, og, i sannhet, verdsette hvor historisk lykkelige de er som beskyttes av en slik relativt mild statsmakt».
- 19) Karl Polanyi, *The Great Transformation*, Beacon Press, Boston 1957 (først publisert i 1944). – O.a.
- 20) Om dette fenomenet, se de tentative bemerkningene i John Grahl, «Globalized Finance», *New Left Review* 8, mars/april 2001, s. 28-30.
- 21) I høyden har man sett en tendens til at spredning av presidentstyre i karikerte former blir en landeplage – Russland er et åpenbart eksempel. Ser man på den siste gruppen av nye demokratier, viser det seg at ingen østeuropeiske stater har imitert den amerikanske modellen.
- 22) Slike pensjonsordninger innebærer at kostnadene ved å finansiere pensjonene i økende grad legges på pensjonistene heller enn på de som faktisk er i arbeid. For å kompensere dette motiveres yngre arbeidstakere til å etablere private tilleggspensjoner i større grad enn nå. Dermed bringes pensjonssystemet nærmere det helt ut privatiserte amerikanske systemet. – O.a.
- 23) Dette er selvsagt også en funksjon av de siste årenes provinsialisering av europeiske kulturer. Det er slående hvor lite seriøs geopolitisk tenkning av noe som helst slag man finner i Europa i dag. Vi er kommet langt bort fra situasjonen slik den var i Schmitt og Arons dager. Nær sagt all slik tenkning kommer nå fra USA, der imperiets imperativer har skapt et pågående intellektuelt felt for slik analyse de siste tjue årene. Det siste arbeidet med noen virkelig forutsigelseskraft på vår side av Atlanterhavet var antakelig Régis Debray, *Les Empires contre l'Europe*, som utkom i 1985.
- 24) For en diskusjon av dette begrepet, se Perry Anderson, «Testing Formula Two», *New Left Review* 8, Mars/April 2001, s. 5-22.
- 25) En full oversikt gis av Tariq Ali, «Throttling Iraq» (se note 7).